

A POLITIKAI RENDSZERINTEGRÁCIÓT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK*

Szabó Andrea–Oross Dániel
(MTA TK Politikatudományi Intézet)

Tanulmányunkban a magyar társadalom integrációs mechanizmusainak működéséről kívánunk képet adni. Ezen belül is a rendszerintegrációra, vagyis azon politikai folyamatokra, interakciókra koncentrálunk, amelyek újratertik a társadalmon belüli együttélési mechanizmusokat. A rendszerintegrációt a cselekvés dimenziója felől közelítjük meg (Kiss, 2015a). Három hipotézist az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című OTKA-kutatás adatbázisán tesztelve, bemutatjuk, hogy milyen magyarázó tényezők befolyásolják a választási szándékot és a politikai aktivitás hagyományos, illetve direkt demokratikus formáit. Külön is kitérünk a kohorszgenerációk és a részvétel, az életeseemények és a részvétel, valamint a kliensek és a részvétel kapcsolatára.

Kulcsszavak: választási részvételi szándék ■ politikai részvétel ■ integráció ■ életeseemények ■ kliens ■ kohorszgeneráció

BEVEZETŐ

Az alábbi tanulmány célja a politikai rendszerintegráció (vagyis azon politika folyamatok, interakciók, amelyek folyvást teremtik és újratertik az emberek együttélésének összetartó mechanizmusait) felől képet adni a magyar társadalom integrációs mechanizmusainak működéséről. Tanulmányunkban integrációs mechanizmusnak tekintjük a „...cselekvéseknek, beállítódásoknak, képzeteknek, stb. minden olyan ideáltipikus készletét, amely adott integrációs ágensek kooperációjának szintjét javítja és/vagy fenntartja a kooperáció további lehetőségét, növeli az ágensek összetartozásának érzését, csökkenti a kommunikációs zavarok vagy konfliktusok kialakulásának esélyét.” (Dupcsik–Szabari 2015, 62.). A téma vizsgálata során a három integrációs mechanizmus, a személyközi integráció, a társadalmi szintű integráció és a (politikai) rendszerintegráció közül az utóbbira fókuszálunk. Nem a rendszerintegráció egészét vizsgáljuk tehát, hanem annak kitérített területét a politikai alrendszerhez való integrációt.

---

* Szeretnénk köszönetet mondani az MTA TK PTI Politikai Viselkedés Osztály munkatársainak, akik értékes tanácsaikkal segítettek a munkánkat. Szeretnénk továbbá külön is köszönetet mondani Róbert Péternek, aki nélkül ez a tanulmány nem jöhetett volna létre.

A politikai rendszerintegrációt a cselekvés felőli dimenzióban értelmezzük: ez a dimenzió az integrálódás mikéntjét, eszközét írja le, azt, aminek a révén az emberek a politikai alrendszerhez kötődnek, integrálódnak. Tanulmányunk – az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című OTKA-kutatás adatait felhasználva – a rendszerintegrációt teszteli három dimenzióban. Tanulmányunkban elsőként megvizsgáljuk három kohorszgeneráció (nagy szülők, szülők, fiatalok) politikai aktivitásának különbségét, majd az életciklusok és a politikai részvétel közötti kapcsolatot elemezzük. Végül azt vizsgáljuk, hogy az általunk elemzett mintában megjelenik-e a Jürgen Habermas által *jóléti privatizmus*ként megnevezett jelenség és annak a politikai aktivitásra gyakorolt hatása.

A rendszerintegrációt az életciklusok különbözőségéből adódó magyarázatok értelmében az egyén életében egymásra rétegződő életesemények formálják, meghatározva ezzel az egyén politikai rendszerről alkotott felfogását és a rendszerrel kapcsolatos viselkedését, a rendszerintegrációját. Abból indulunk ki, hogy az állampolgárok rendszerintegrációját meghatározó politikai részvétel terén a különböző korcsoportok közötti eltérések legfőbb forrását az egyén életútjában bekövetkező életesemények jelentik (Frizzell, 2009: 6.). Tanulmányunkban azt feltételezzük, hogy nem önmagában az életkor, hanem az életesemények egymásra halmozódása az, ami azáltal, hogy növeli a politikai részvételt, erősíti a rendszerintegrációt is.

Habermas szerint a jóléti állam a szociális állami berendezkedés eredményeként az állampolgárokat kliensekké alakítja át (Habermas, 2011: 519.). E kiindulópontból azt feltételezzük, hogy az állami transzferek által kedvezményezett „kliensek” politikai részvétele alacsonyabb, mint az átlagé. Martin Kohli nyomán szokás *jóléti generációról* (welfare generation) beszélni (Arber–Attias-Donfut, 2000). Ez a fogalom a különböző életkorok intézményesítésén alapszik. Mivel a jóléti állam a különböző életkori csoportokhoz különböző intézményeket rendel (így oktatást, foglalkoztatottságot, nyugdíjat) a generációk ennek megfelelően a munkaerőpiaci jelenlétük szerint különülnek el (Szabó–Kiss, 2013: 110.). Bár napjainkban szétzilálódni látszik ez az intézményesített, életszakaszokon nyugvó generáció-felfogás (a fiatalok a tanulás, az idősek a nyugdíj mellett dolgoz(hat)nak) jelen tanulmány e megközelítésben arra keres választ, miként befolyásolják az állam által nyújtott transzferek a rendszerintegráció mértékét. Különös hangsúlyt fektetünk a rendszerváltozást követően felnőtt fiatal magyar állampolgárok jellemzésére, akik már ebben a „zilált” környezetben szocializálódtak. Oszttjuk azt a nézetet, amely szerint a fiatal korban megtapasztalt és megszilárdult társadalomkép az, amely két-három évtizedes távlatokban jellegadóvá válhat (Ságvári, 2012).

A fentiek elemzéséhez tanulmányunk előbb definiálja a vizsgált fogalmakat, majd áttekinti a témában korábban született hazai eredményeket. Ezt követően röviden ismertetjük a használt adatbázist és az alkalmazott módszer-

tant. A tanulmány elemzési részében indexek révén értelmezzük a részvétel két típusát a vizsgált jóléti generációk körében. Előbb arra keresünk választ, hogy az integráció és részvétel tekintetében milyen különbségek mutathatók ki a fiatalok (rendszerátváltás után szocializálódtak) a szüleik (Kádár-korszakban szocializálódtak) és a nagyszüleik (a Kádár-korszakot megelőzően szocializálódtak) között, majd ezt követően bináris logisztikus modell segítségével azonosítjuk a politikai rendszerintegráltságban legnagyobb szerepet játszó tényezőket.

ELMÉLETI ÁTTEKINTÉS Politikai rendszerintegráció

A *személyközi integráció* dimenziójától – ahol az emberek interperszonális kapcsolatait vizsgáljuk, azaz azt, hogy miként is érzik magukat a szűken értelmezett életvilágukban (Albert–Dávid, 2012: 343.) –, valamint a *társadalmi integráció* problematikájától – ami alatt azokat a módokat és eszközöket értjük, amelyekeken keresztül a társadalom tagjai egymásra hatnak, kapcsolatot tartanak, megerősítik és elfogadják összetartozásukat egy közösségen belül (Kovách–Kristóf, 2012: 30.) – eltérően a politikai rendszerintegrációt olyan politikai folyamatok, interakciók sokasága jelenti, amelyek folyvást teremtik és újratertemtik az emberek együttélésének a kereteit, összetartó mechanizmusait, s eközben objektivációkat, köztük intézményeket is teremtenek és újratertemtenek (Kiss, 2016: 17.). Tanulmányunk a habermasi értelemben vett rendszerintegrációt a Kiss Balázs (2015a: 99–101.) által a rendszerintegráció leírására javasolt hét dimenzió (közösségtípus, cselekvési dimenzió, ideológiai dimenzió, objektivitás és percepció, mentális, földrajzi és időbeli összetartozás) mentén bontja részekre, s az így meghatározott részek közül a politikai integrációt a cselekvés felőli dimenzióban értelmezi.

A politikai részvételnek számos formája különböztethető meg. Az egyik leghagyományosabb forma, a választási részvétel mellett a rendszer által felkínált lehetőség a pártok vagy civil mozgalmak által indított aláírásgyűjtés, tüntetési felhívás, közös rendezvényre szóló meghívó, adakozási kérelem stb. Minden ilyen esetben a kínálat aktív elfogadása bizvást tekinthető az integráltság bizonyítékának (Kiss, 2015b: 99.). Alábbi tanulmányunkban az integráció aktív formáit (Kiss, 2015a: 99–100.) vizsgálva a participáció, a politikai részvétel rendszerintegrációban játszott szerepét kívánjuk mérhetővé és nyomon követhetővé tenni.

Elemzésünkben a korábbi tanulmányunkban definiált (Szabó–Oross, 2012: 69.) három aktivitási típus (hagyományos, direkt és virtuális részvétel) közül kettő¹ dimenzióban, a tradicionális és a direkt demokratikus részvétel tekintetbe vételével vizsgáljuk meg a kérdést.

Hagyományos részvételi formák alatt a választási részvételt, a politikai szervezetekben (pártok, szakszervezetek) való részvételt, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek gyűlésein, vagy felszólalás ezen politikai szervezeteknél, politikai jelvények viselése) értjük. Míg a nyugati, nyugat-európai szakirodalom a fiatal korosztályok tekintetében a választási részvételi hajlandóság kapcsán trendszerű csökkenésről tudósít, addig hazánkban a választási hajlandóság nem mutat ennyire egyértelmű változást, ezért a hagyományos részvételen belül külön figyelmet szentelünk a választásokon való részvételnek.

Direkt demokratikus vagy közvetlen részvétel alatt olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket értünk, amelyek változó intenzitású és változó tartósságú elköteleződést igényelnek. A hierarchia csúcsán a nem hagyományos konfrontatív, legális politikai tiltakozásokban történő részvétel áll, ami a résztvevő individuum teljes körű, erőteljes és többféle erőforrást igénylő bevonódásával jár együtt. Ilyen közvetlen tiltakozási formák az ülősztrájk, a különböző blokádok, az expresszív, szimbolikus cselekvések (például éhségstrájk). A direkt vagy közvetlen részvétel kis erőforrás igényű, kis egyéni kockázattal és kevés bevonódással járó formáit az aláírási ívek, tiltakozó levelek, petíciók aláírása jelentik.

A politikai konfliktusok jelentős részének a középpontjában *anyagi, főként gazdasági erőforrások birtoklása* áll; a generációs konfliktus esetén például a jóléti források elosztása körül alakulhat ki összetűzés (Szabó–Kiss, 2013: 101.). Tanulmányunkban ennek vizsgálatára a *kohorszgeneráció* fogalmát alkalmazzuk. A fogalom erősen mannheimi gyökerű, mert az alapján sorol embereket azonos csoportba, hogy közösek az élményeik és a történelmi tapasztalataik. A kohorszgeneráció az etnikumhoz hasonlít, mert a születési időpont képezi az alapját, de ebből meg nem következik a szervezett generációs létezés, ezért elsősorban strukturális változóként vesszük számításba. Martin Kohli nyomán szokás *jóléti generációról* [welfare generation] is beszélni (Arber–Attias–Donfut, 2000). Ez a fogalom a különböző életkorok intézményesítésén alapszik, pontosabban azon, hogy a jóléti állam a különböző életkori csoportokhoz különböző intézményeket rendel: például oktatást, foglalkoztatottságot és nyugdíjat. A generációk ennek megfelelően a munkaerőpiaci jelenlétük szerint különülnek el: dolgoznak-e vagy még nem, avagy már nem; fizetnek-e avagy kapnak-e társadalombiztosítást, szociális ellátást stb. A legújabb fejlemények alaposan szétziláltak ennek az intézményesített, életszakaszokon nyugvó generáció fel fogásnak az alkalmazhatóságát, hiszen gyakori, hogy a fiatalok a tanulás mellett dolgoznak, ahogyan az idősek is a nyugdíj mellett teszik ezt. Ráadásul a családi és a jóléti generációk sokszor, egyre inkább nincsenek egymással fedésben: két különböző családi generációhoz tartozó családtag lehet dolgozó

vagy éppen nyugdíjas egyszerre; családtagként tehát tekinthetik egymást eltérő generációhoz tartozónak, jóléti szempontból azonban ugyanabba a generációba tartoznak.

A magyar társadalom generációs tagoltságával kapcsolatban a Ságvári Bence (2012: 79.) tanulmányában bemutatott eredmények azt vetítik előre, hogy nem mutatkoznak egy olyan egységes – társadalmi méretekben is látható – fiatal generáció jelei, amely a társadalmi integrációra ható értékválasztásaiban gyökeresen szakított volna a szülői örökséggel. A fiatalok társadalomképükben és értékválasztásaikban sok tekintetben „hozzáöregedtek” szüleikhez – dacára az ezzel ellentétes várakozásoknak. Az elmúlt évtized tizen- és huszoneves korosztályai számára a globális fogyasztói kultúrában elfoglalt pozíció vált az egyik elsődleges identitásformáló tényezővé. E felszín alatt azonban mindvégig ott találjuk a szocializmus szülői tapasztalataiból táplálkozó nosztalgiát (Szabó–Oross, 2013) a részben valós, részben pedig hamis biztonságérzet és lassú gyarapodás iránt. Mindez szemben áll azzal a kollektív társadalmi elvárással, amely a fiatalsághoz automatikusan kapcsolni vélt tulajdonságokat és szerepeket (innovativitás, kockázatvállalás, dinamizmus, versenyképesség stb.) „írta elő” a fiatalok számára – elsősorban a média és a politika felületes üzenetein keresztül. Ez azt eredményezte, hogy egy olyan – a társadalmi integrációhoz kapcsolódó értékválasztásaiban és attitűdjeiben – homogén, azonban sok tekintetben nem koherens társadalom jött létre, ahol a fiatalabb generációk szocializációja jelentősebb társadalmi „tektonikus” mozgásokat – legalábbis az adatok alapján – nem jelez előre.

A magyar társadalomról a politikai rendszerintegráció cselekvés felőli dimenziójában írt munkákból (Kern–Szabó, 2011) az derül ki, hogy a politikai aktivitás szintje továbbra is alacsonyabb a legtöbb nyugat-európai állam választási részvételi szintjénél és egyéb politikai aktivitásánál, mi több, nem érte el a néhány közép-európai új demokrácia részvételi szintjét sem. A rendszer-váltás óta kialakult magyar kapitalizmus- és demokráciavariáns pozitív és negatív következményeit korosztályi megközelítésben a fiatalok (vagyis azok felől vizsgálva, akik számára a magyar kapitalizmus és a demokrácia az egyetlen létező valóságot jelenti) az „Ifjúság” elnevezésű, négyéves, nagymintás kutatások eredményei (Szabó–Bauer–Laki, 2002; Bauer–Szabó, 2005; Bauer–Szabó, 2009; Oross, 2013) alapján, a politika a magyar fiatalok egy szűk rétege – elsősorban az iskolai státuszhierarchiában magas pozíciót elért családok magasan iskolázott fiú gyermekei – számára jelent valódi értéket, elfogadható alternatívát. Ők azok, akik a demokratikus részvétel hagyományos formáiban kiemelkedően magas aktivitást mutatnak.

K1: E fogalmi megközelítésből kiindulva tanulmányunkban elsőként arra a kérdésre keresünk választ, hogy a jóléti állam integrációs mechanizmusai milyen hatással vannak az általunk vizsgált, különböző kohorszgenerációkhoz tartozó magyar állampolgárok rendszerintegrációjára.

H1: Azt feltételezzük, hogy a kohorszgenerációk közül azok politikai cselekvése lesz markánsabb, akik a Kádár-korszakban szocializálódtak, és ezzel párhuzamosan a fiatalok kevésbé résztvevők, mint a szülői nemzedék.

Életciklusok és politikai részvétel

Az életciklusokkal foglalkozó megközelítés szerint az életkor önmagában nem feltétlenül befolyásolja a politikai viselkedést. Az életkor előrehaladásával bekövetkező életesemények és nem önmagukban az elmúló évek azok, amik a viselkedést meghatározzák. Az életciklusok nyomán követésére létrehozott változók közelebb vihetnek bennünket annak jobb megértéséhez, melyek azok a mechanizmusok, amelyek az életkor előre haladtával megváltoztatják a politikai viselkedést. Amennyiben az életciklusokból adódó magyarázatok következetesen abba az irányba mutatnak, hogy az életesemények befolyásolják a viselkedést, akkor végső soron arra világítanak rá, hogy az adott viselkedés, így például a részvétel, egy az egyén idősebbé válásával összefüggésben lezajlott új életesemény következtében változik (Frizzell, 2009: 2.).

Az e megközelítésben végzett első kutatási eredmények az életciklusokból adódó hatásokon belül bizonyították egy-egy olyan tényező fontosságát, mint az, hogy egy adott egyén házas-e vagy van-e gyermeke (Verba–Nie, 1972). Később bizonyítást nyert az is, hogy egy egyén életében az olyan események, mint egy adott politikai szervezethez való csatlakozás vagy az állandó munkahely fontos közösségi kötelékek kialakulásához vezetnek (Norpoth, 2006). Adódhatnak olyan életesemények is, amelyek ideiglenesen megszakíthatják a részvételt (Plutzer, 2002). Bizonyítást nyert, hogy az egyén életciklusokban betöltött pozíciója (amit egy, az életkorból képzett proxy változóval mértek) befolyásolja azt, hogy egy adott egyén mennyi politikai ismerettel rendelkezik, mivel az élettapasztalatok mind a politikai érdeklődést, mind a politikának való kitettséget növelik (Delli Carpini–Keeter, 1997). A korcsoportok között meglévő viselkedésbeli különbségek – mind az elkötelezettség, mind a részvétel tekintetében, adódhatnak az egyének életében bekövetkező életesemények különbözőségeiből.

Az tehát, hogy az életesemények a politikai részvételre hatást gyakorolnak, bizonyított. Az egyes életesemények interakciója, együttes hatása azonban ez idáig kevésbé vizsgált kutatási téma. Vizsgálatunkban ezért az életeseményeket események láncolataként és nem egy-egy bekövetkező esemény mentén modellezzük (Frizzell, 2009: 8.). Egy, az életeseményekből képzett index segítségével arra kívánunk rámutatni, hogy az életesemények akkumulálódnak, és mindez együttesen növeli egy adott egyén rendszerintegrációjának szintjét.

K2: Második kutatási kérdésünk azt vizsgálja, hogy az integráció az életciklus változásával összefüggésben átalakul-e: az egyének társadalmi

kényszerek, a családalapítás, a munkavállalás, a társadalmi öregedés folytán egyszerűen beilleszkednek-e a társadalomba?

H2: Azt feltételezzük, hogy az életciklusok előre haladtával a politikai aktivitás növekszik, ez pedig pozitívan befolyásolja a politikai rendszerintegrációt.

Jóléti privatizmus

Elemzésünkben empirikusan megvizsgáljuk, igazolható-e a magyar állampolgárok körében a Jürgen Habermas által *jóléti privatizmusként* megnevezett jelenség. Habermas a rendszerintegráló mechanizmusok mellett felhívja a figyelmet az életvilág szerkezeti összetevőire és az azokat fenntartó mechanizmusokra. Azon túl, hogy a társadalom két különböző szféráját jelöli, megközelítésében a rendszer és életvilág felosztása kétféle integrációs formára is utal. Habermas integrációelméletének alapja a rendszer- és szociális integráció megkülönböztetése (Habermas, 2011: 359.). A későkapitalizmusban az egyre komplexebbé váló rendszerszerű szabályozó mechanizmusok, a vezérlő médiumok (elsősorban a pénz és a hatalom) behatolnak az életvilágba, gátolják a megértést, és alávetik az anyagi újratermelés kényszereinek. Ez a behatolás azzal fenyeget, hogy sérül a köznapi cselekvés, vagyis az életvilág három alkotóelemének, a társadalom egészének, a kultúrának és a személyiségnek a szimbolikus újratermelődése. E folyamatot Habermas „az életvilág technizálásának”, vagy másképpen az életvilág kolonializálásának nevezi. A gyarmatosítási folyamat nemcsak a szociális viszonyokra, hanem az életvilág másik két tényezőjére is kihat. Habermas az ellenállás lehetőségével ruházza fel az életvilág szereplőit, a polgárok szembehelezkedhetnek az életvilág bekebelezésével oly módon, hogy feladják együttműködési készségüket, illetve megvonják a támogató outputjaikat a rendszertől. Azonban Habermas szerint a jóléti állam neutralizálja az állampolgári szerepet és a szociális állami berendezkedés eredményeként az állampolgárokat kliensekké alakítja át. „A kliensek azok a vásárlók, akik részesülnek abból, amit a szociális állam nyújt számukra; a kliensszerep az az ár, ami elfogadhatóvá teszi a politikai részvétel absztrakcióvá párolgását, tényleges erejétől való megfosztását.” (Habermas, 2011: 519.) Meglátása szerint, amíg a jóléti állam elégséges mértékű állampolgári privatizmust tart fenn, a legitimációs problémák nem éleződnek válsággá. A rendszer a különböző ösztönző eszközeivel lényegében meggátolja, hogy az állampolgárok érdemben ellenálljanak a privatizációs kísérletnek, azaz a kliensekként élő állampolgárok részvételi és tiltakozási potenciálja alacsony lesz.

K3: Harmadik kutatási kérdésünk Habermas nyomán azt vizsgálja, hogy a jóléti privatizmus valóban csökkenti-e a politikai részvételt, vagy ez a hatás nem mutatható ki a magyar társadalom esetében?

H3: Azt feltételezzük, hogy az állampolgári privatizmus csökkenti a politikai részvételt. Minél több szálon kapcsolódik valaki az állami újraelosztó mechanizmusokhoz (redisztribúció), annál alacsonyabb lesz a politikai aktivitása, és így a rendszerintegrációja.

ADATOK ÉS MÓDSZERTAN

A tanulmányunkban elemzett adatok forrása az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című kutatás keretében felvett adatokból létrehozott adatbázis. A kutatás módszere személyes, kérdőíves adatfelvétel volt, amely során 2687 sikeres interjú készült el 2015 tavaszán. A kutatás célcsoportja a Magyarországon élő, állandó vagy ideiglenes lakcímmel rendelkező felnőtt népesség (Szabó–Gerő, 2015: 85–86.).

Bemeneti változók

A magyar társadalom részvételi mintázatait, ezen vizsgálat keretében Szabó Andrea és Gerő Márton (2015) írásában részletesebben körbejárta, ezért itt csak a legfontosabb jellegzetességre kívánjuk felhívni a figyelmet. Az elméleti alfejezetben bemutatott, hagyományos, közvetlen részvételi formákból az elemzés számára készítettünk egy komplex részvételi mutatót, amelybe minden részvételi formát, így a biztos választási részvételt² is beleépítettük.

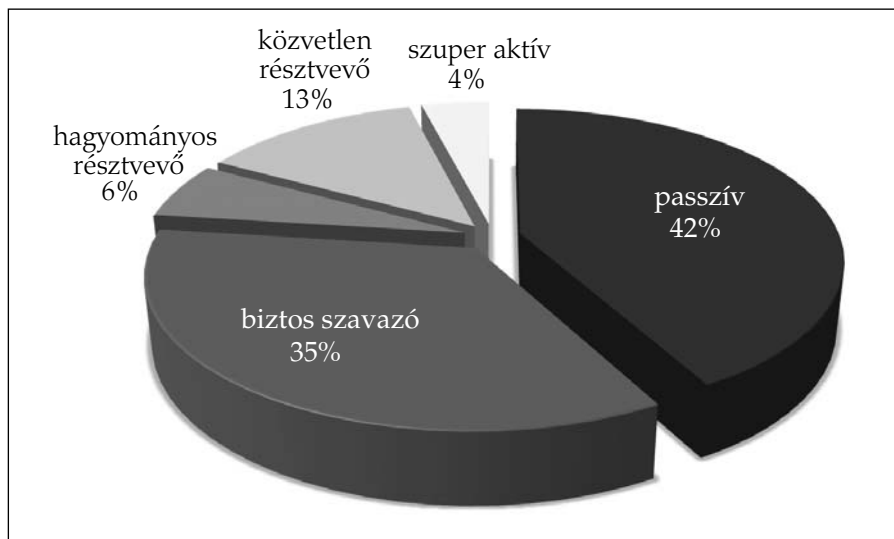
Politikailag passzívoknak nevezzük azokat, akiknek nincs biztos választási részvételi hajlandósága, és az elmúlt 12 hónapban nem fordult elő, hogy közvetlen és/vagy hagyományos részvételi formákban involválódtak volna. Biztos szavazónak azokat tekintettük, akik egy most vasárnap esedékes országgyűlési választáson részvételüket biztosra ígérték ugyan, de semmilyen más aktivitást nem folytattak. Hagyományos résztvevők azok, akik a lehetséges négyféle³ hagyományos repertoár-típusból legalább egyben aktivitást mutattak, függetlenül attól, hogy biztos résztvevők-e vagy sem. Közvetlen résztvevők azok, akik az elmúlt 12 hónapban legalább egy konfrontatív, legális politikai tiltakozásban vagy szimbolikus cselekvésben involválódtak, függetlenül attól, hogy biztos résztvevők-e vagy sem.⁴ „Szuper aktív”-nak azokat illettük, akik részvételt halmozók, azaz hagyományos és közvetlen részvételt is jeleztek az elmúlt 12 hónapra, vagy mindhárom formában jelezték aktivitásukat.

Az 1. ábra az elsődleges, leíró adatokat mutatja. A komplex mutató alapján a magyar társadalom 42 százaléka 2015 tavaszán semmilyen politikai aktivitást nem mutatott, azaz nem volt biztos részvételi szándéka egy most esedékes parlamenti választáson, és az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan nem volt esetükben regisztrálható hagyományos vagy közvetlen részvétel.

Az aktivitás legfontosabb szegmense (35%) a választásokon való biztos részvételi szándék, ami tulajdonképpen egy ígérvény, amelyről nem tudható, hogy valójában megvalósul-e vagy sem. Nincs személyes bevonódás, nincs energia- vagy anyagi befektetés, egyszerűen egy jövőre vonatkozó akaratnyilvánításként értékelhető. Teljesen más a fennmaradó többi kategória, ahol tényleges, megtörtént aktusról beszélhetünk. A hagyományos és a közvetlen részvétel közül az utóbbi több mint kétszer gyakoribb (13%) mint a hagyományos (6%). Végül a 2015 tavaszi vizsgálat alapján a magyar felnőtt népesség 4 százaléka – mintegy 300–350 000 ember – tekinthető szuperaktívnak, aki tehát a politikai cselekvési repertoár minden nagy szegmensében aktív az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan, és van biztos választási részvételi szándéka.

1. ábra. A magyar társadalom részvételi mintázata, 2015 (a kérdésre választ adók százaléka)

Forrás: Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban.

A részletes vizsgálat során bináris logisztikus regressziós modellek segítségével kívánjuk bemutatni, hogy milyen tényezők hatnak a részvételre. Első lépésben, a jelzett komplex mutatót két dichotóm változóra választottuk szét, amelyek a későbbiekben függő változóként funkcionálnak.

Az első függő változóban egyes értéket kapott, ha valaki biztos részvételi szándékot jelzett (azaz az előbb jelzett 35%), és nullát, ha passzív (42%) volt. Ebben a változóban nem szerepelt a többi aktivitási forma (elnevezés: választási részvétel).

A második függő változóban egyes értéket kapott, ha valakinek volt bármilyen érdemi politikai aktivitása az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan (azaz a minta 23 százaléka) és nullát, ha passzív volt (elnevezés: politikai részvétel). Ebben a változóban nem szerepeltek azok, akik csak biztos választási részvételi szándékukat jelezték egy most esedékes parlamenti választáson, viszont akiknek volt regisztrálható részvétele és biztosra ígéri aktivitásukat a választásokon, azok igen.

Függő változók

név	leírás
választási részvétel	0 passzív – 1 biztos részvételt ígér
politikai részvétel	0 passzív – 1 van valamilyen politikai aktivitása az elmúlt 12 hónapban

Magyarázó változók

Kohorszgenerációk

Részletes vizsgálatunk három lépésében történik.

Először a kohorszgenerációk és a fenti módon képzett részvételi változók kapcsolatát elemezzük. Abból a feltevésből indulunk ki, hogy van átfedés a hazai politikai generációk (Róbert–Valuch, 2013: 122.) és a jóléti generációk között a politikai rendszerintegráció szempontjából.⁵ Ennek vizsgálatához három kohorszgenerációt hoztunk létre Róbert Péter és Valuch Tibor 2013-as cikke alapján. A tanulmány szerzői hat történelmi/politikai generációt különböztetnek meg szocializáció alapján: az 1949 előtt szocializálódó preszocialista generációt; 1949–1962, a hosszú ötvenes évek generációját; 1963–1979, a kádári konszolidáció generációját; 1980–1989, a Kádár-korszak válságának generációját; 1990–1995, a rendszer-transzformáció által okozott krízis generációját, valamint az 1996 után szocializálódott poszt-szocialista generációt. Álláspontunk szerint van, illetve lehet még egy hetedik generáció is, amely a rendszerváltás után született nemzedékekre vonatkozik, és akiknek politikai szocializációja a 2000-es évek közepére esik (Szabó–Kern, 2011; Szabó, 2012; Szabó, 2014). Ez utóbbiak esetében még formálódó, fluid generációról beszélhetünk, olyan korcsoportok összességéről, akiknek életében van egy meghatározó politikai történés, a 2006-os erőszakos utcai megmozdulások.⁶ Ezt tetézi az azt követő politikai és gazdasági válság, illetve a politikai rendszert teljes átalakításával járó, 2010-es Fidesz–KDNP-győzelem. A Róbert–Valuch (2013) által megfogalmazott 6. és az általunk feltételezett 7. kohorszgeneráció összevonásai a következőképpen történtek:

1. táblázat. A kohorszgenerációk létrehozása Valuch Tibor és Róbert Péter alapján

Elnevezés	születés	Róbert-Valuch elnevezés
fiatalok	1976 után születtek. Szocializációs időszak a rendszer váltás időszakában, vagy azt követően	transzformációs válság (1990–1995), poszt szocialista időszak (1996–2005), demokratikus deficit időszaka (2006–)*
szülői kohorszgeneráció	1949–1975 között születtek. Szocializációs időszak 1963 és 1989 között	kádári konszolidáció (1963–1979), Kádár-korszak válsága (1980–1989)
nagyszülői kohorszgeneráció	1948 vagy előtte születtek. Szocializációs időszak 1962/63-at megelőzően	preszocialista (–1948), hosszú 50-es évek (1949–1962)

* saját elnevezés.

Ha valaki a születési ideje alapján az adott kohorszgenerációba tartozott, egyes értéket kapott, ha nem, akkor nullát. Ilyen módon három darab 0–1 értékű koréveken alapuló változó jött létre.

ÉLETESEMÉNYEK

Második lépésben Craig Frizzell (2009), valamint a magyar helyzetet inkább figyelembe vevő Gábor (2012), illetve Kabai és munkatársai (2016) alapján ún. kumulált életesemény-indexet képeztünk. Öt életeseményt azonosítottunk 4 dimenzió alapján.

2. táblázat. Életesemények Craig Frizzell és Gábor Kálmán alapján

oktatás/végzettség	család	önállóság/lakás	aktivitás
befejezte a tanulmányait (már nem tanul)	házas, élettársi kapcsolata van	elköltözött a szülői háztól	nyugdíjba ment (nyugdíjas)
–	szülővé válik (van gyermeke)	–	–

Minden életesemény bináris kategóriába sorolódott. Ha befejezte tanulmányait, ha házas, ha élettársi/házastársi kapcsolata van, ha van gyermeke, ha elköltözött a szülői háztól, illetve, ha nyugdíjba ment egyes értéket kapott, ellenkező esetben nullát. Frizzell alapján az egyes életeseményeket egy indexbe

rendeztük, amelynek a minimum értéke nulla, maximum értéke pedig öt lehetett. Nulla értéket érhetett el valaki, ha semmilyen fenti életesemény nem történt még meg az életében, ötöt pedig, ha minden életesemény lezajlott az életében. A függelékben található két táblázat az életesemények megoszlását és az átlagos életkort, valamint a kohorszgenerációnkénti életesemények átlagos számát mutatja. Craig Frizzell alapján azt várjuk, hogy minél magasabb valaki kumulált életesemény-indexe, annál nagyobb a valószínűsége, hogy inkább aktív polgár lesz.

Klienssé válás

Az elemzés harmadik szintjén Jürgen Habermas kliens-elméleti megközelítését operacionalizálni kellett. Olyan redisztribúciós mechanizmusokat kerestünk, amelyek az állampolgárt a rendszerhez/államhoz kötik. Itt azonban speciális kötődésről van szó, hiszen a kliens elvár és a politikai rendszer ad valamilyen anyagi, vagy nem anyagi támogatást, azaz egyfajta kölcsönös egymásra utaltságról beszélhetünk. Négy területet és hat formát azonosítottunk, ahol a rendszer és az egyén összekapcsolódik.⁷ Ezeket az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

3. táblázat. A klienssé válás egyes szegmensei

oktatás/ végzettség	egészségügy	szociális ellátás	foglalkoztatás
iskolába jár	van valamilyen tartós betegsége, rokkantsága	jövedelemkiegészítő állami/önkormányzati juttatásokban részesül (családi pótlék, gyes, gyed, gyet, egyéb támogatás és segély)	állami szférában alkalmazott
			foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesül (közmunka, álláskeresési támogatás)
nyugdíjat kap			

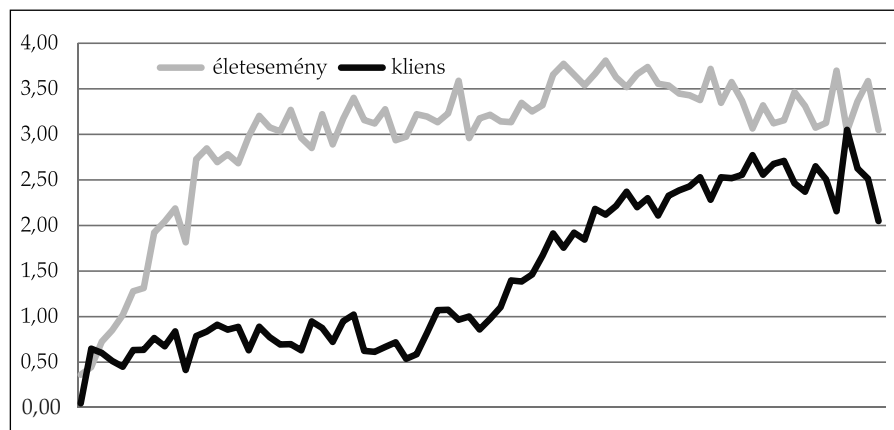
Hasonlóan az életesemények kumulált indexéhez, itt is dichotóm változókat hoztunk létre a fenti formák alapján. Egyest kapott, ha valaki tanul, vagy van valamilyen súlyos betegsége, rokkantsága, ha jövedelemkiegészítő állami/önkormányzati juttatásokban részesül, vagy állami szférában alkalmazott, illetve ha foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesül. Az egyes dichotóm változókat összevontuk, így egy nullától hatig terjedő index jött létre, ahol a

hatos érték azt jelenti, hogy teljesen az államtól függ, a 0 pedig, hogy egyáltalán nem függ az államtól, azaz nem kliens.⁸ Az elemzés során azt várjuk, hogy a kumulált kliens-index negatívan befolyásolja a részvételt, azaz, minél magasabb átlagértéket ér el valaki a kliens-mutatóban, annál alacsonyabb lesz a részvétele.

A két index közötti eltérés politikai aktivitásra gyakorolt hatását tekintve az általunk hivatkozott szakirodalom alapján azt várjuk, hogy miután az idősebbek kötődnek a legtöbb szállal a redisztribúciós rendszerhez, a legidősebb kohorszgenerációban a legerősebbek azok a tendenciák, amelyek a csoport tagjait a politikai passzivitás irányába lökik. Az életesemények kumulálódása miatt a legmagasabb aktivitás a középső kohorszgeneráció tagjaitól várható, míg a legfiatalabbak a redisztribúciós rendszertől való nagyobb függetlenségük miatt aktívabbak a legidősebbeknél.

A kumulált életesemény-index és a kumulált kliens-index közötti korreláció értéke 0,315, azaz bár van összefüggés a kettő között, ezt inkább közepesnek, mint erősnek ítélnéljük. Míg az életesemények 18 és 35 év között szinte lineárisan növekednek, addig a klien-sindex 50 éves kortól növekszik meg érdemben.

2. ábra. A kumulált életesemények-index és a kumulált kliens-index átlagai korévenként

Kontroll változók

A lineáris regressziós elemzések során Craig Frizzell (2009: 13.) elemzési módszerét figyelembe véve a következő, szociodemográfiai dichotóm kontroll változókat alkalmazzuk.⁹

4. táblázat. A kontroll változók leírása

név	Leírás
nem	0 ha nő és 1, ha férfi
Budapest	0 ha nem fővárosi és 1, ha fővárosi. A változó bevonásának célja a területi különbségek bemutatása. Frizzell „South non South” megkülönböztetést alkalmaz.
iskola	0 ha nincs érettségije és 1, ha van érettségije, vagy diplomája. A változó bevonásának célja az iskolázottságban meglévő különbségek bemutatása. Frizzell „grade school-level – non grade school-level” megkülönböztetést alkalmaz.
roma	0 ha nem vallja önmagát romának és 1, ha önmagát romának vallja. A változó bevonásának célja az etnikai hovatartozásban meglévő különbségek bemutatása. Frizzell „white – non white” megkülönböztetést alkalmaz.
jövedelem ötöd	Ekvivalens jövedelem alapján képzett jövedelmi ötödök. 1 = felső ötöd, 5 = alsó ötöd. Frizzell szintén 5 jövedelmi kategóriát alkalmaz.

A kontroll változók közötti korrelációt a függelékben közöljük.

Összegezve az elemzés lépéseit, először a kohorszgeneráció, valamint a kontroll változók hatását vizsgáltuk a két függő változóra, másodsor a kumulált életeseményekből képzett indexeket vontuk be az elemzésbe, végül pedig a kliens-index hatásait vizsgáltuk. Minden lépésben először a komplex részvételi mutató és az adott függő változó közötti kapcsolatot mutatjuk be, majd a bináris logisztikus regressziós modell eredményét közöljük. Az elemzés végén összegezzük az eredményeket.

EREDMÉNYEK

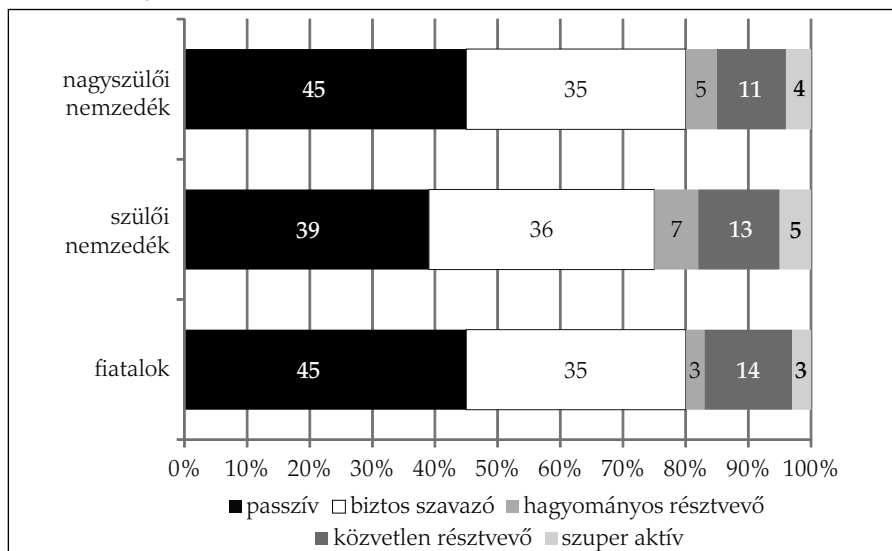
Kohorszgenerációk és politikai részvétel

Először a különböző kohorszgenerációk politikai rendszerintegrációját vizsgáljuk. A vizsgálat során a vizsgált három kohorszgeneráció és az általunk képzett komplex részvételi mutató kapcsolatát jellemezzük. Azt szeretnénk tehát röviden jelezni, hogy milyen jellegű különbség van a fiatal, a szülői és a nagyszülői nemzedék részvételi mintázatában (3. ábra).

A leíró statisztikák alapján minimális¹⁰ a különbség a fiatal, a szülői és az idősebb nemzedékek részvételi mintázatában. A fiatal és a nagyszülői nemzedékek aktivitása nagyon hasonló, a középső, szülői generáció tér el ettől valamennyire. A fiatalok és a nagyszülők relatív többsége, 45–45 százaléka „passzív”, azaz semmiféle részvételi szándékkal vagy részvételi aktivitással nem rendelkezik, a szülői nemzedéknél ez az arány 39 százalék. A fiatalok és a nagyszülők 35–35 százaléka olyan „biztos szavazó”, aki semmilyen más rész-

vételi formában nem vett részt a vizsgálatot megelőző 12 hónapban, egyedül az országgyűlési választásokon kíván biztosan részt venni. A „hagyományos” részvételi formák (választási kampányokhoz és a pártokhoz/politikai mozgalmakhoz közvetlenül kötődő aktivitások) leértékelődni látszanak a fiatal nemzedékek körében, hiszen valamivel alacsonyabb a részvételi aktivitásuk, mint a szülői, de hajszálnyival a nagyszülői nemzedéknél is (részletesebben lásd Szabó–Oross, 2012; Oross–Szabó, 2014). Egyetlen forma, az ún. „közvetlen” részvétel, ahol a fiatalok aktivitása magasabbnak tűnik, mint a szülői vagy, mint a nagyszülők nemzedéké. A fiatalok némileg (1–2 százalékkal) nagyobb arányban vesznek részt utcai megmozduláson, nagyobb körökben a bojkott tevékenység vagy a civil szervezetek támogatása.

3. ábra. A részvétel mintázata a vizsgált nemzedékek körében (a kérdésre választ adók százalékában)

Forrás: Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban.

Végül a fiatalok három, a nagyszülők négy, míg a szülők öt százaléka „szuper aktív”, vagyis hagyományos és direkt részvételi repertoárban is mutat aktivitást és/vagy az országgyűlési választásokon is biztosan részt kíván venni. Összességében a fiataloknak és a nagyszülőknek egyötöde, a szülőknek pedig egynegyede mutatott valós érdemi politikai aktivitást az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan.

Első ránézésre a szocializációs hasonlóság alapján készített kohorszgenerációk részvételi mintázata, vagyis politikai rendszerintegrációs szintje érdemben nem különböz. Ezt a feltételezésünket erősíti meg a bináris regresz-

sziós modell is. A fenti táblázatban regressziós modellt készítettünk, amelyben az idős generációkhoz képest vizsgáltuk meg a fiatalok és a szülői nemzedék részvételét, illetve amelybe bevontuk a kontroll változókat. Ahogy a táblázat jelzi, a választási részvétel esetében egyedül az „iskola” nevű kontrollváltozónak van pozitív, szignifikáns hatása, azaz az érettségi vagy annál magasabb iskolai végzettség növeli a választási részvételi szándékot. A nemzedéki változók nincsenek szignifikáns kapcsolatban a választási részvétellel. A közvetlen és hagyományos politikai részvételből létrehozott második függő változó esetében több szignifikáns változó hatása is rögzíthető, de ezek egyike sem a kohorszgeneráció.

5. táblázat. A politikai részvétel és a kohorszgenerációk bináris logisztikus modellje

	választási részvétel		politikai részvétel	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
szülők	-,040	,961	,129	1,138
fiatalok	-,117	,890	-,363	696
iskola	,482	1,619***	,856	2,354***
jövedelem ötöd	-,075	,928	-,198	,821***
roma	-,080	,923	,415	1,514
nem (k.)	-,148	,863	-,323	,724*
Budapest	-,350	,705*	-,512	,599**
Constant	-,011	,989	-,145	,865

választási részvétel: -2 Log likelihood=1915,448; Cox & Snell R Square=0,021; Nagelkerke R Square=0,029.

politikai részvétel: -2 Log likelihood=1485,669; Cox & Snell R Square=0,075; Nagelkerke R Square=0,103.

Az első kérdésre kapott válaszuk tehát az, hogy a szocializációs hasonlóság alapján készített kohorszgenerációk részvételi mintázata érdemben nem különböző. A kohorszgenerációs felosztás nem hat a választási részvételi szándéokra és a politikai aktivitásra, ebben az értelemben egyik kohorszgeneráció sem tekinthető integráltabbnak.

Életesemények és politikai részvétel

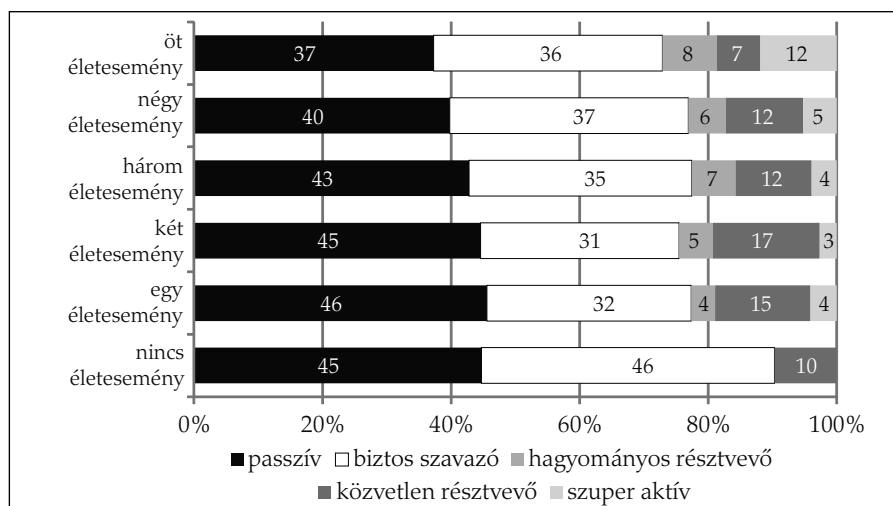
Második lépésben az életesemények és a részvétel kapcsolatát vizsgáltuk. Ahogy arra az elméleti fejezetben utaltunk a szakirodalom szerint az életesemények kumulált indexe befolyásolja a politikai részvételt és ezáltal a rendszerintegrációt. Erre a hatásra számítottunk elemzésünk során. Azt vártuk,

hogya a kohorszgenerációkhoz képest az életeseeményeknek nagyobb lesz a magyarázó ereje, és pozitívan fognak hatni a részvételre.

Az előző metódust követve először a leíró eredményt, majd a két bináris logisztikus modellt közöljük. Alábbi ábra alapján érdemi különbség látható azok között, akiknek nincs egyetlen vizsgált életeseeménye, illetve akiknek öt életeseemény is bekövetkezett az életében. Akiknek nincs egyetlen életeseeményük, azok a legnagyobb arányban rendelkeznek választási részvételi szándékkal, és legfeljebb közvetlen részvételük van. A legtöbb életeseeményt felhalmozók ezzel szemben a legkevésbé passzívak (37%), és körükben a legmagasabb a szuperaktív aránya (12%). A két szélső kategória között viszont nagyon hasonló, az első ábrában leírtaknak megfelelő megoszlások regisztrálhatók.

4. ábra. A részvétel mintázata az egyes életeseemények alapján (a kérdésre választ adók százalékában)

Forrás: Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban.
 $\text{Khi}^2 = 41,18$; $\text{Sig} = 0,001$; $\text{Cramer's V} = 0,071$, $\text{Sig} = 0,000$

A bináris regressziós modell alapján a választási részvételi szándék vonatkozásában nincs szignifikáns hatása az életeseeményeknek. Egyedül az iskolai végzettség befolyásolja érdemben és nagyobb mértékben azt, hogy biztos résztvevő-e valaki a most esedékes parlamenti választáson. Hipotézisünk tehát e tekintetben nem tekinthető érvényesnek.¹¹

Teljesen más a közvetlen és hagyományos formákból képzett politikai részvétel és a független (strukturális) változók közötti kapcsolat hatásmechanizmusa. Ahogy az az alábbi (6.) táblázat alapján kitűnik, az életeseemények szá-

mának növekedése és egymásra épülése – ha kis mértékben is ($\text{Exp}(B) = 1,154$), de – növeli annak a valószínűségét, hogy valaki az elmúlt 12 hónap folyamán részt vett valamilyen politikai akcióban. Nem meglepő módon ugyanakkor a magasabb iskolai végzettség növeli a legnagyobb mértékben a politikai részvételt ($\text{Exp}(B) = 2,225$). Az adatok alapján a részvételkedőpontú rendszerintegrációt az életesemények kumulálódása javítja.¹²

6. táblázat. A politikai részvétel és az életesemények bináris logisztikus modellje

	választási részvétel		politikai részvétel	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
életesemények	,070	1,072	,143	1,154*
iskola	,526	1,692***	,800	2,225***
jövedelem ötöd	-,056	,945	-,202	,817***
roma	-,122	,885	,305	1,357
nem (k.)	-,189	,828	-,325	,723*
Budapest	-,305	,737	-,580	,560**
Constant	-,329	,720	-,568*	,567

vote: -2 Log likelihood = 1855,284; Cox & Snell R Square = 0,024; Nagelkerke R Square = 0,032.

pol_rszv: -2 Log likelihood = 1447,675; Cox & Snell R Square = 0,072; Nagelkerke R Square = 0,099.

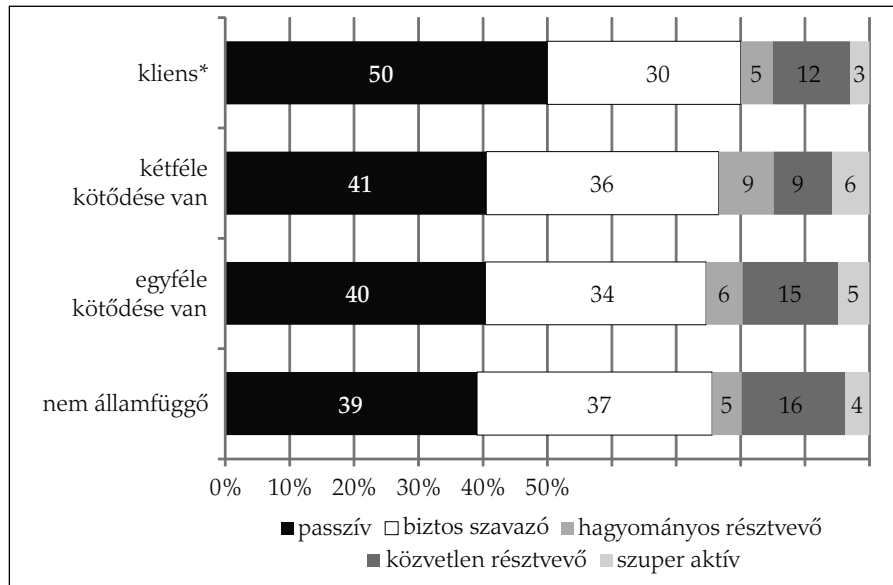
Jóléti privatizmus és politikai részvétel

Végül utolsó lépésben elemzésünkbe bevonjuk a rendszerintegráció egy másik dimenzióját, a hatalom visszacsatoló mechanizmusainak aspektusát, és arra a kérdésre keresünk választ, hogy a jóléti privatizmus valóban csökkenti-e a politikai részvételt. Ennek megválaszolásához a kumulált kliens-indexet vontuk be a modellbe.

Az 5. ábra alapján úgy tűnik, hogy – hasonlóan az életeseményekhez – ebben az esetben is a két szélsőérték között van nagyobb eltérés. A kliensek, tehát, akiknek három vagy négyféle állami elosztórendszerhez való kötődésük van, a legkevésbé aktívak, míg a nem államfüggők, azaz, akik semmiféle állami újraelosztási mechanizmusban nem részesülnek, tűnnek a legkevésbé passzívoknak. Az aktivitási dimenzió vonatkozásában az látható, hogy a nem államfüggők szeretnék a legnagyobb arányban egy most esedékes parlamenti választáson részt venni, és a közvetlen részvételük is a legmagasabb. A kismértékben (kliens-index értékük 1 vagy 2) kliensek és a nem államfüggők közötti különbség ugyanakkor nem tűnik érdeminek.

A kumulált kliens-index és a választási részvétel közötti bináris regressziós modell szinte semmiféle különbséget nem mutat a korábbi eredményektől. A biztos választási részvételi szándékot a vizsgált magyarázó változók közül $p \leq 0,05$ szinten kizárólag az iskolai végzettség befolyásolja, a kliensindex nem.¹³

5. ábra. A részvétel mintázata a kliensek körében (a kérdésre választ adók százalékában)

* Három vagy többféle módon kapcsolódik az állami elosztórendszerhez, és kap valamilyen anyagi/foglalkozásbeli támogatást.

Forrás: Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban.

$\chi^2 = 41,705$; Sig = 0,000; Cramer's V: 0,069

A másik modellünkben négy független változó hatását is regisztrálhatjuk a politikai részvételre, de a várttal ellentétben, a kumulált kliens-index ebben az esetben sem mutat szignifikáns kapcsolatot. A kontrollváltozók közül az iskolázottság erős pozitív hatása mutatható ki, míg a többi változó a részvétel csökkenése irányába hat. Hipotézisünk tehát nem tekinthető alátámasztottnak, a részvételközponitú rendszerintegrációt nem növeli, de nem is csökkenti a klienssé válás.¹⁴

7. táblázat. A politikai részvétel és a kliens-index bináris logisztikus modellje

	választási részvétel		politikai részvétel	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
kliens	,020	1,020	,054	1,056
iskola	,456	1,577***	,801	2,227***
jövedelem ötöd	-,072	,930	-,181	,835***
roma	-,085	,918	,499	1,648
nem (k.)	-,159	,853	-,288	,750*
Budapest	-,322	,724	-,498	,608**
Constant	-,103	,902	-,254	,776

vote: -2 Log likelihood = 1705,220; Cox & Snell R Square = 0,019; Nagelkerke R Square = 0,026.

pol_részv: -2 Log likelihood = 1401,433; Cox & Snell R Square = 0,061; Nagelkerke R Square = 0,084.

KONKLÚZIÓ

A fenti elemzés alapján a hipotézisekre vonatkozó eredményeket a következő táblázatban foglalhatjuk össze.

8. táblázat. A kutatási kérdések és hipotézisek összegzése a bináris logisztikus regressziós modellek alapján

	választási részvétel	politikai részvétel
H1: a fiatalok kevésbé résztvevők, mint a szülői nemzedék	a magyarázó index nem szignifikáns – nem igazolható	a magyarázó index nem szignifikáns – nem igazolható
H2: minél több életeseményt élt meg valaki, annál magasabb lesz a részvétele	a magyarázó index nem szignifikáns – nem igazolható	igazolható hipotézis
H3: minél jobban kötődik az államhoz, minél inkább kliens, annál kevésbé lesz politikailag aktív	a magyarázó index nem szignifikáns – nem igazolható	a magyarázó index nem szignifikáns – nem igazolható

A hat regressziós modellből – teljes mértékben – mindössze egyben igazolható előzetes hipotézisünk.

Kutatásunk adatai nem tudják alátámasztani azt a hipotézist, hogy a fiatalok kevésbé résztvevők, mint a szülői nemzedék. A bináris regressziós modellekben a generációs változóknak nincs hatása a választási részvételi szándékra és a politikai aktivitásra. Hipotézisünk tehát e tekintetben nem tekinthető

érvényesnek. A leíró statisztikák alapján azt láttuk ugyanakkor, hogy a fiataloknak és a nagyszülőknek egyötöde, a szülőknek pedig egynegyede mutatott valós érdemi politikai aktivitást az elmúlt 12 hónapra vonatkozóan. Érdemes volna az egyes kohorszgenerációk politikai részvételhez és azon belül is a választási részvételhez fűződő viszonyát egy másik, az általunk elemzettnél nagyobb mintán megvizsgálni annak érdekében, hogy az egyes kohorszgenerációk egymáshoz való viszonyát tisztábban láthassuk. Vélelmezhető ugyanis, hogy a mintaelemszám szerepet játszik abban, hogy többségében nem tudtuk a hipotéziseinket igazolni.

Kutatási adataink alapján a választási részvételi hajlandóságra nézve nem érvényes az a feltevés, miszerint minél több életeseeményt élt meg valaki, annál magasabb eséllyel vesz részt a választásokon. A választási részvételi szándék vonatkozásában nincs szignifikáns hatása az életeseeményeknek. Egyedül az iskolai végzettség befolyásolja érdemben és nagyobb mértékben azt, hogy biztos résztvevő-e valaki a most esedékes parlamenti választáson. Ugyanakkor az életeseemények számának növekedése – ha kis mértékben is – de növeli annak a valószínűségét, hogy valaki az elmúlt 12 hónap folyamán részt vett valamilyen közvetlen és/vagy hagyományos politikai akcióban. Minél több életeseemény rögzíthető egy válaszolónál, annál valószínűbb a politikai aktivitása. Plasztikusan mutatja a leíró statisztika alapján képzett ábra ennek működését. Hipotézisünk tehát e tekintetben érvényesnek tekinthető.

Végül Jürgen Habermas kliens-elmélete nem igazolható sem a választási részvétel, sem pedig a hagyományos és/vagy közvetlen részvétel egyes elemeiből képzett index vonatkozásában, a kumulált kliens-index – a magyarázó változók bevonása mellett – nem mutatott szignifikáns hatást a függő változóra. Árnyalja a képet, hogy a leíró statisztikai adatok alapján egyébként a nagymértékben államfüggők (kliensek) részvétele alacsonyabb, mint a nem államfüggőké.

A hipotézisek ellenőrzésére egy keresztmetszeti kutatást választottunk. Érdemes lenne a hatásokat egy panelvizsgálaton, vagy egy hosszú idősort magába foglaló longitudinális adatbázison tesztelni. Azt feltételezzük ugyanis, hogy az életkori hatások, amelyek kétségtelenül szerepet játszanak akár a klienssé válásban, akár az életeseemények megtörténtében, ebben az esetben jobban kimutathatóvá válhatnak. Arra is érdemes felhívni a figyelmet, hogy egy következő elemzésnél a kliens-index és az életeseemény-index egyes itemeit pontosítani szükséges. Hogy csak egy elemre utaljunk, a rossz egészségi állapot egyfelől klienssé tesz, de a betegség, rokkantság maga is ellene hat a politikai, szabadidős, bármilyen aktivitásnak.

Összességében tanulmányunkban a politikai rendszerintegrációt a cselekvés felőli dimenzióban értelmeztük: ez a dimenzió az integrálódás mikéntjét, eszközét írja le, azt, aminek a révén az emberek a politikai alrendszerhez kötődnek, integrálódnak. Úgy tűnik, hogy a rendszerintegrációt – egyszerűség

kedvéért több résztvétel – az általunk elsődlegesen vizsgált tényezők, azaz a kohorszgeneráció, a kumulált életesemények és a klienssé válás kevéssé, illetve nem azonos módon befolyásolják. Emellett látni kell, hogy teljesen önállóan viselkedik a választási részvételi hajlandóság, amelyre szinte kizárólag az iskolai végzettség hat. A közvetlen és a hagyományos részvételi formákból képzett politikai részvételt – amely egyébként nagyságrendileg kisebb mértékű – többféle magyarázó változó befolyásolja. Mindezeket figyelembe véve úgy gondoljuk, hogy érdemes a kumulált életesemények és a klienssé válás hatásait tovább vizsgálni. Feltételezhető ugyanis, hogy a személyközi szintű és a társadalmi integráció vonatkozásában mindkét dimenzióknak nagyobb hatása, befolyása lehetséges.

FÜGGELÉK
A dichotóm kontrollváltozók közötti korreláció

		nem	iskola	Budapest	jövedelmi ötödök	első- vagy másod- sorban roma
nem	Pearson Correlation	1	-,060**	-,016	-,040	,023
	Sig. (2-tailed)		,002	,397	,077	,226
	N	2687	2687	2687	1984	2679
iskola	Pearson Correlation	-,060**	1	,199**	-,406**	-,184**
	Sig. (2-tailed)	,002		,000	,000	,000
	N	2687	2687	2687	1984	2679
Budapest	Pearson Correlation	-,016	,199**	1	-,257**	-,040*
	Sig. (2-tailed)	,397	,000		,000	,037
	N	2687	2687	2687	1984	2679
jövedelmi ötödök	Pearson Correlation	-,040	-,406**	-,257**	1	,230**
	Sig. (2-tailed)	,077	,000	,000		,000
	N	1984	1984	1984	1984	1982
első- vagy másod- sorban roma	Pearson Correlation	,023	-,184**	-,040*	,230**	1
	Sig. (2-tailed)	,226	,000	,037	,000	
	N	2679	2679	2679	1982	2679

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Életesemények-index életkori átlagok alapján

indexérték	válaszolók százaléka	átlag életkor
0	127	21,11
1	330	31,09
2	368	44,66
3	807	53,92
4	882	52,37
5	64	61,49
Összesen	2578	47,71

Pearson-korreláció az életkor és az életesemények index között: 0,493**

Életesemények-indexek átlagai a kohorszgenerációkban

kohorszgenerációk	válaszolók (N)	átlagos életesemény	szórás
fiatalok	984	2,17	1,40
szülői generáció	1139	3,18	0,95
nagyszülői generáció	455	3,48	0,68
Összesen	2578	2,84	1,23

F-próba = 311,041. Sig = 0,000, Eta² = 0,195

Kliens-index összegzése

indexérték	válaszolók százaléka	átlag életkor
0	813	40,74
1	693	45,37
2	576	58,08
3	295	68,95
4	11	53,49
Összesen	2387	49,81

Pearson-korreláció az életkor és az életesemények-index között: 0,551**

Kliens-index átlagai a kohorszgenerációkban

Kohorszgenerációk	válaszolók (N)	átlagos életesemény	szórás
Fiatalok	791	,68	,77
szülői generáció	1135	1,04	,99
nagyszülői generáció	460	2,29	,68
Összesen	2387	1,16	1,04

F-próba = 523,051. Sig = 0,000, Eta² = 0,305

JEGYZETEK

- ¹ A jelen vizsgálatban elemzett adatbázis az online részvételi formák vizsgálatára nem tért ki.
- ² Bár kétségtelen, hogy a választás is a hagyományos részvételi formák közé tartozik, az index összeállításakor a választáson való részvételi szándék eltérően működött, mint a többi részvételi forma (a hagyományos részvételi index összeállításakor a Cronbach-alfa kiugróan eltérő értéket mutatott a többi részvételi formához képest).
- ³ Kapcsolatba lépett politikussal vagy önkormányzati képviselővel; tevékenykedett egy politikai pártban, részt vett rendezvényein; részt vett más politikai szervezet vagy politikai mozgalom munkájában; viselt vagy kihelyezett politikai jelvényeket, jelképeket.
- ⁴ A négyféle közvetlen részvételi forma: tiltakozó levelet, petíciót írt alá, hagyományos vagy internetes formában; részt vett tüntetésen (demonstráción); szándékosan nem vásárolt, bojkottált bizonyos árucikkeket; pénzt adományozott civil szervezetnek.
- ⁵ Vagyis vannak olyan közös élményeik és történelmi tapasztalataik, mint például az 1956-os forradalom és szabadságharc, a Kádár-rendszer vagy a rendszerváltás, amelyek strukturális változóként számításba vehetők az egyes kohorszok elhatárolásához.
- ⁶ Korábbi elemzéseinkben őket neveztük racionálisan lázadóknak, és három kitüntetett, elitcsoportjukat azonosítottuk: kuruc.info, Critical Mass és Tusványos nemzedék (Szabó, 2014: 8.).
- ⁷ Megjegyzendő, hogy a redisztribúciós mechanizmusok alapján képzett kliens a rendszerintegráció szociális formájaként is felfogható.
- ⁸ A kumulált életesemény-index és a kliens-index közötti korreláció a mellékletben található.
- ⁹ Felmerült a vizsgálat során, hogy érték és ideológiai jellegű kontrollváltozókat is vonjunk be (mint az általunk vizsgált strukturális változók hatását közvetítő változókat), de úgy gondoltuk, hogy ezek inkább hátráltatnák a megértést, a független (strukturális) változóink „tisza határait” szerettük volna bemutatni.
- ¹⁰ $N = 2455$; Pearson féle $\chi^2 = 31,661$, $\text{sig} = 0,000$. Cramer $V = 0,080$.
- ¹¹ A kapott eredmények kontrollálására mindkét modellt úgy is lefuttattuk, hogy nem a kumulált életesemények-indexet tettük bele a bináris regresszióba, hanem az indexet alkotó egyes tagokat (azaz gyermeke van; élettársa/házastársa van; saját lakása van; befejezte a tanulmányait; nyugdíjba ment). Ebben az esetben $p \leq 0,05$ szinten a beemelt 5 független (strukturális) változó közül egynek, a „befejezte tanulmányait” ($\text{Exp}(B) = 0,561^*$) volt szignifikáns, de negatív kapcsolata a függő változóval. A kontrollváltozók közül továbbra is az iskolai végzettség az, ami érdemben befolyásolja a választási részvételt ($\text{Exp}(B) = 1,706^{***}$).
- ¹² A politikai részvétel esetében is külön lefuttattuk az életeseményeket alkotó dichotóm változókkal kiegészített bináris regressziós modellt. Az eredményeink szerint az 5 életesemény közül a „nem tanul” az egyetlen, amely erős szignifikáns kapcsolatban áll a függő változóval ($\text{Exp}(B) = 2,443^*$). A nem választási típusú részvételt növeli tehát, ha valaki befejezte a tanulmányait. A kontrollváltozók egyébiránt pontosan úgy működnek, mint az eredeti modellben.
- ¹³ A kapott eredmények kontrollálására – az előzőekben már leírt módon – mindkét modellt úgy is lefuttattuk, hogy nem a kumulált kliens-indexet tettük bele a bináris regresszióba, hanem az indexet alkotó egyes tagokat (azaz tanul, nyugdíjat kap, van valamilyen tartós betegsége, foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesül, jövedelemkiegészítő támogatásban részesül,

állami alkalmazott). A beemelt 6 független (strukturális) változó közül $p \leq 0,05$ szinten a tartós betegség áll szignifikáns negatív kapcsolatban a választási részvétellel ($\text{Exp}(B) = 0,715^*$). A tartós betegség tehát csökkenti a választási részvételi hajlandóságot. A kontrollváltozók közül az iskolázottság pozitívan, a fővárosi állandó lakhely negatívan hat a választási részvételre.

¹⁴ Ha a kumulált kliens-index egyes elemeit külön-külön emeljük be a bináris regressziós modellbe, $p \leq 0,05$ nem lesz szignifikánsan ható független (strukturális) változó. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az állami alkalmazotti lét növeli a részvételt, igaz sig = 0,053.

IRODALOM

- Albert Fruzsina–Dávid Beáta: Az interperszonális kapcsolathálózati struktúra átrendeződése Magyarországon. In: *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon Tanulmányok* (szerk. Kovách Imre, Dupcsik Csaba, P. Tóth Tamás, Takács Judit) Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet)–Argumentum. 343–357.
- Arber, Sara–Claudine Attias-Donfut (eds.) (2000): *The Myth of Generational Conflict. The Family and the State in Ageing Societies*. London, Routledge.
- Bauer Béla–Szabó, Andrea (2005) (szerk.): *Ifjúság2004. Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás.
- Bauer Béla–Szabó, Andrea (2009) (szerk.): *Ifjúság2008. Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.
- Delli Carpini, Michael X.–Scott Keeter. 1997. *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven, Yale University Press.
- Dupcsik Csaba–Szabari Vera: *Elméleti bevezető az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című OTKA kutatáshoz*. DOI: 10.18030/socio.hu.2015.3.44.
- Frizzell, Craig (2009): *The Cumulative Effects of Experience on Political Participation*. Prepared for the Annual Meeting of the Midwest Political Science Association.
- Gábor Kálmán (2012): *Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok*. Szeged, Belvedere.
- Habermas, Jürgen (2011): *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, Gondolat.
- Kabai Imre–Kenéz Anikó–Krisztián Viktor (2013): „Rétegződésmoделl 2.0”. *Kultúra és Közösség*, IV. évf., 4. szám, 93–115.
- Kern Tamás–Szabó Andrea (2011): A politikai közéleti részvétel alakulása Magyarországon, 2006–2010. In: Tardos Róbert–Enyedi Zsolt–Szabó Andrea (szerk.): *Részvétel, képviselet, politikai változás*, Budapest, DKMKA.
- Kiss Balázs (2015a): *Integráció és politika*. DOI: 10.18030/socio.hu.2015.3.84
- Kiss Balázs (2015b): *Elfogultság és közöny. A politikai vezeték integrációs és dezintegrációs teljesítménye Magyarországon*. DOI: 10.18030/socio.hu.2015.4.89
- Kiss Balázs (2016): Esemény, hálózat, szemiózis. A politikai kommunikáció történetének megírhatóságáról. *Politikatudományi Szemle*, 25. évf., 1. szám. 10–28.
- Kovách Imre–Kristóf Luca (2012): Elit és társadalmi integráció. In: *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon Tanulmányok* (szerk. Kovách Imre, Dupcsik Csaba, P. Tóth Tamás, Takács Judit). Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet)–Argumentum.

- Norpoth, Helmut (2006): The Development of Party Identification. In: *The American Voter Revisited*, ed. Michael Lewis-Beck, William Jacoby, Helmut Norpoth, and Herbert Weisberg.
- Oross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*, Budapest 2013 Kutatópont. 283–313.
- Plutzer, Eric. (2002): Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review*, Vol. 96, No. 1. 41–56.
- Robert P.–Valuch T. (2013): Generációk a történelemben és a társadalomban. *Politikatudományi Szemle*, XXII. évf., 4. szám. 116–139.
- Ságvári Bence (2012): Az átmenetek kora? – A magyar fiatalok társadalomképéről. In: *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon* (szerk. Kovách Imre, Dupcsik Csaba, P. Tóth Tamás, Takács Judit). Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet)–Argumentum.
- Szabó Andrea (2014): Racionálisan lázadó hallgatók II.: Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI
- Szabó Andrea–Kiss Balázs (2013): Konfliktus és generáció. *Politikatudományi Szemle*, XXII. évf., 4. szám. 116–139.
- Szabó Andrea–Bauer Béla–Laki László (szerk.) (2002): *Ifjúság2000, Tanulmányok I. kötet*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Szabó Andrea–Gerő Márton (2015): *Politikai tükrök. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságaról és részvételéről. Az Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban című kutatás elsődleges jelentése*. Budapest, MTA TK.
- Szabó Andrea–Oross Dániel (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók I.*, Szeged, Belvedere Meridionale.
- Szabó Andrea–Oross Dániel (2013): A múlt jelene – a Kádár-korszak megítélése a fiatalok körében. *Metszetek. Társadalomtudományi folyóirat*, II. évf., 2-3. szám, 98–117.
- Verba, Sidney–Nie, Norman H. (1972): *Participation in America: Political democracy and social equality*. New York, Harper & Row.